

РИНКОВІ ЗМІНИ МЕРЕЖІ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Досліджено тенденції структурних змін у ресторанному господарстві України. Проаналізовано ефективність діяльності ресторанного господарства за регіонами України та за типами підприємств.

Исследованы тенденции структурных изменений в ресторанном хозяйстве Украины. Проанализирована эффективность деятельности ресторанного хозяйства по регионам Украины и по типам предприятий.

Tendencies of structural changes in restaurant economy of Ukraine have been investigated. Efficiency of restaurant economy activity on regions of Ukraine and on types of the enterprises has been analysed.

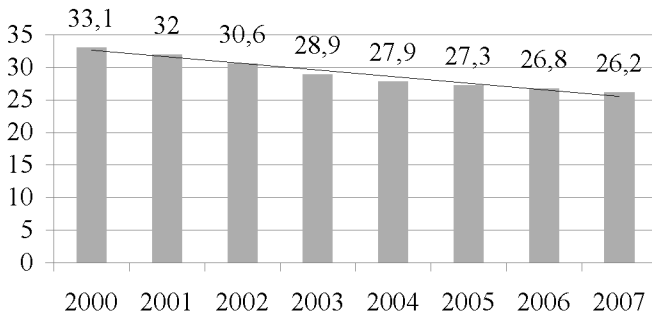
Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап розвитку економіки України характеризується складними явищами та процесами. Фінансова та економічна криза чинить негативний вплив практично на всі галузі економіки. Не є виключенням і ресторанне господарство – сфера, ефективність діяльності якої завжди знаходилась у безпосередньому зв'язку з якісним рівнем життя населення. Значне скорочення міжнародних та вітчизняних інвестицій в економіку України, зростання рівня безробіття, зниження рівня доходів населення тощо вже призвели до зменшення попиту на послуги ресторанного господарства. Враховуючи той факт, що статистичні дані щодо стану ресторанного господарства (як і інших галузей економіки) в Україні оприлюднюються із запізненням 1-1,5 роки, аналіз кількісних показників кризового періоду науковці та експерти будуть здійснювати пізніше. На сьогоднішній момент необхідно проаналізувати стан та передкризові тенденції розвитку ресторанного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях вітчизняних вчених Г. П'ятницької, Н.П'ятницької, Н. Власової, Л. Малюк, М. Пересічного, Л. Яцуна, С. Ткачової, А. Расулової, С. Гаврилюк та ін. вивчаються різні аспекти проблем ринкової трансформації мережі ресторанного господарства України, підвищення ефективності державного регулювання, конкурентоспроможності підприємств, забезпечення їх стратегічного розвитку.

Мета та завдання статті. Метою наукової роботи є аналіз передкризового стану та тенденцій розвитку ресторанного господарства, а також визначення стану та ефективності функціонування ресторанів у порівнянні з підприємствами інших типів.

Для досягнення поставленої мети в роботі досліджено структуру мережі ресторанного господарства в цілому та у розрізі регіонів України, структуру мережі підприємств за класифікатором видів економічної діяльності, проаналізовані показники товарообороту ресторанного господарства у цілому, за регіонами України та типами підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усебічне вивчення даних Державного комітету статистики України за період 2000-2007 років свідчить про те, що певні тенденції щодо функціонування та розвитку ресторанного господарства набули стійкого характеру [1]. Так, протягом вказаного періоду кількість об'єктів ресторанного господарства – юридичних осіб в Україні постійно зменшувалася (рис. 1). У цілому мережа скоротилася на 6900 одиниць, що становить 20,8%. Найбільший темп скорочення кількості був характерним для 2000 – 2004 рр. – 15,7%, з 2004 р. він уповільнився та становить на рік у середньому 1,8%.

Рисунок 1 – Кількість об'єктів ресторанного господарства в Україні (тис. од.)

Вивчення структури мережі у розрізі типів підприємств дозволило зробити наступні висновки. Найбільша питома вага протягом всього періоду дослідження належала кафе і, хоча показник кожного року змінювався (з 2000-2003 рр. зріс на 1,7%, з 2004-2007 рр. – зменшився на 3,8%) підприємства цього типу до останнього часу займають лідерську позицію (43,7%). Друге місце з різними тенденціями за весь період, а з 2004 року – з тенденцією до зростання займають їдальні та заклади з постачання готової їжі. У 2007 р. їх питома вага у загальній структурі становила 41,1%. Зростання кількості підприємств цього ти-

пу відбувається за рахунок активного розвитку підприємств швидкого обслуговування. Сьогодні експерти констатують про формування в Україні більше 20 мереж швидкого обслуговування закордонного та вітчизняного походження.

Таблиця 1 – Структура мережі ресторанного господарства за типами підприємств

Тип підприємства	Роки, одиниць					
	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Ресторани	1234	1153	1184	1215	1247	1259
Кафе	15704	14176	13247	12626	12042	11423
Бари	3621	3257	3094	2882	2790	2733
Їдальні та поставання готової їжі	12429	10198	10252	10519	10597	10744
Разом	33132	28889	27865	27345	26760	26159
Тип підприємства	Роки, %					
	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Ресторани	3,7	4,0	4,2	4,4	4,7	4,8
Кафе	47,4	49,1	47,5	46,2	45,0	43,7
Бари	10,9	11,3	11,1	10,5	10,4	10,4
Їдальні та поставання готової їжі	37,5	35,3	36,8	38,5	39,6	41,1
Разом	100	100	100	100	100	100

Стійка тенденція до скорочення кількості є характерною для барів. За період, що аналізується кількість підприємств цього типу зменшилась на 888 од. Питома вага барів у загальній структурі становила у 2007 році – 10,4%. Вказана тенденція пояснюється тим, що за сучасних умов бари входять до складу комплексних підприємств, відкриваються у складі ресторанів, торговельно-розважальних центрів тощо. Кількість автономних підприємств даного типу зменшується.

Найменшу питому вагу в загальному складі займають ресторани (4,8%), маючи тенденцію до зростання. Необхідно відмітити, що для відкриття та забезпечення роботи ресторану потрібні значні інвестиції, ці підприємства розраховані на споживачів з високим рівнем доходів населення. Враховуючи показники якісного життя населення, кількість ресторанів більша у тих регіонах України, де рівень життя є вищим.

Мережа ресторанного господарства – юридичних осіб у регіонах України за період 2000-2007рр. формувалася за різними тенденціями. За офіційними даними Держкомстату тільки у м. Києві кількість підприємств мала стійку тенденцію до зростання (за 7 років мережа збільшилася на 220 од., або на 17,1%); з різними коливаннями кількості, але на сучасний момент все ж таки з тенденцією до зростання формувались мережі у АР Крим, Львівській, Тернопільській областях та у м. Севастополі; нестійкими тенденціями до зменшення мережі характеризується Вінницька, Одеська та Сумська області; стійкими тенденціями до зменшення кількості підприємств ресторанного господарства з 2000 року визначаються 19 областей, серед яких Дніпропетровська, Донецька, Харківська (скорочення мережі становило 772 од., або 36,2%) та ін.

За формами власності у мережі ресторанного господарства простежується домінування приватної форми, яка у період 2000-2006 рр. займала від 78,5% до 68,5% (табл. 2). На сучасний момент ця форма об'єднує 18323 підприємств, що на 7693 підприємства менше, ніж у 2000 році. Зауважимо, що з 2007 року державні органи статистики не враховують розподіл підприємств за формами власності.

За період, що аналізується, спостерігалась тенденція до зростання кількості підприємств державної форми власності; відмічено зростання на 1777 одиниць. Це обумовлено соціальною спрямованістю державної політики, створенням закладів соціального харчування, організацією або удосконаленням харчування певних контингентів споживачів. Близько 10% мереж ресторанного господарства України знаходяться у комунальній власності зі стійкою тенденцією до скорочення.

Таблиця 2 – Мережа ресторанного господарства за формами власності

Форма власності	2000	2003	2004	2005	2006
Державна	3933	3497	3846	4896	5710
Комунальна	3183	2940	2856	2753	2727
Приватна	26016	22452	21163	19696	18323
Разом	33132	28889	27865	27345	26760

Негативна тенденція зменшення кількості закладів ресторанного господарства відповідним чином вплинула на показник кількості місць

для споживачів. За період 2000-2007 рр. кількість місць скоротилася на 242 тис. од. (табл. 3). Показник забезпеченості об'єктами ресторанного господарства та місцями в них знаходиться у стабільному стані, тому що паралельно із скороченням мережі ресторанного господарства – юридичних осіб зменшується чисельність населення України. У порівнянні з показниками інших держав Європи Україна не має можливості конкурувати. Отже, за показниками забезпеченості з розрахунку на 10000 українців та гостей України припадає 6 об'єктів ресторанного господарства та 361 місце.

Таблиця 3 – Забезпеченість населення об'єктами та місцями ресторанного господарства

Рік	Кількість об'єктів	У них місць, тисяч	Забезпеченість на 10000 осіб		Кількість місць на 1 об'єкт
			об'єктами	місцями	
2000	33132	1916	7	392	57,8
2003	28889	1718	6	361	59,5
2004	27865	1694	6	358	60,8
2005	27345	1693	6	361	61,9
2006	26760	1681	6	360	62,8
2007	26159	1674	6	361	63,9

Таким чином, аналіз стану та тенденцій розвитку підприємств ресторанного господарства – юридичних осіб дозволив визначити вищезазначені тенденції у переважній мірі як негативні.

Певною компенсацією негативних наслідків ринкових структурних змін мережі ресторанного господарства – юридичних осіб є формування та активний розвиток мережі фізичних осіб-підприємців. Складною проблемою є те, що державні органи не здійснюють систематичного обліку кількісних показників цієї мережі. На сьогодні висновки щодо складу та структури мережі фізичних осіб-підприємців можна зробити на підставі результатів двох спільних обстежень, які проводились в Україні у 1999 та у 2005 роках.

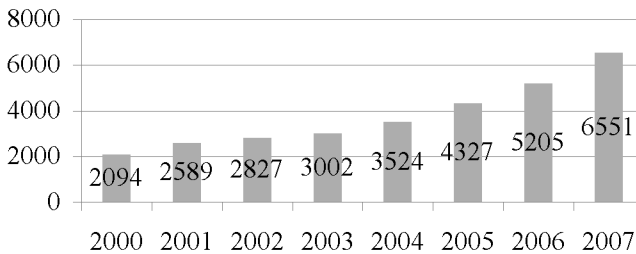
Отже, враховуючи дані останнього суцільного обстеження в Україні діє 29302 об'єкти ресторанного господарства – фізичних осіб, що становить 51,7% від загальної кількості підприємств – юридичних та фізичних осіб [2].

За типами об'єктів мережа фізичних осіб-підприємців має наступний розподіл:

- ресторанів – 654 од. або 2,2%;
- кафе – 17454 од. (59,6%);
- барів – 6181 од., що становить 21,1%;
- їдалень та підприємств з постачання готової їжі – 5116 од. або 17,5%.

Місткість закладів – фізичних осіб у розрахунку на 1 об'єкт є меншою у порівнянні з показником об'єктів – юридичних осіб, тому що підприємці намагаються знизити ризики, пов'язані з коливанням попиту на послуги ресторанного господарства, мають значно менші інвестиційні можливості у порівнянні з власниками – юридичними особами. Так, середня кількість місць у ресторані – юридичній особі становить 64 од., у ресторані – фізичній особі 33 місця.

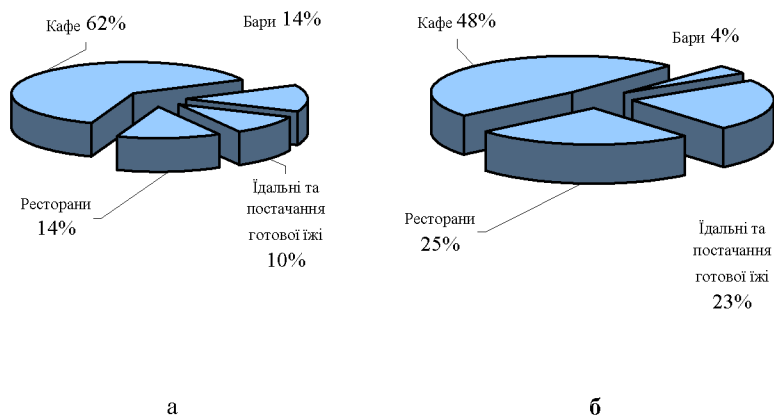
Необхідно зазначити, що сфера ресторанного господарства за багатьма характеристиками є привабливою для інвесторів. За даними аналітиків компанії «Ресторанний консалтинг», цей ринок в Україні насичений не більше, ніж на 50%. Протягом 2003-2007 рр. простежувалось зростання його обсягу на 11% щорічно. Аналітики пояснюють таку динаміку збільшенням платоспроможності українців, що стало дієвим стимулом до активного розвитку закладів у низькому та середньому цінових сегментах. Важливим для інвесторів також є те, що термін окупності середньοцінових закладів коротший (1 рік), а рентабельність – вища (35...40%), ніж у закладах ресторанного господарства високого цінового сегменту, в яких термін окупності становить 3 роки, рентабельність – 30...35%.

Рисунок 2 – Роздрібний товарооборот ресторанного господарства (фактично, млн грн)

Показником результативності та ефективності діяльності підприємств ресторанного господарства, який, в певній мірі, характеризує частку ринку, вимогливість та конкурентоспроможність послуг під-

приємства, є показник товарообороту (рис. 2). Зростання абсолютних значень показників товарообороту в цілому та за типами підприємств пояснюється систематичним зростанням цін на ресторанний продукт (продукцію та послуги), яке, в свою чергу, обумовлюється зростанням вартості ресурсів, інфляцією тощо. Так, упродовж 2000-2007 рр. середньорічний темп приросту роздрібного товарообороту у фактичних цінах становив 115%.

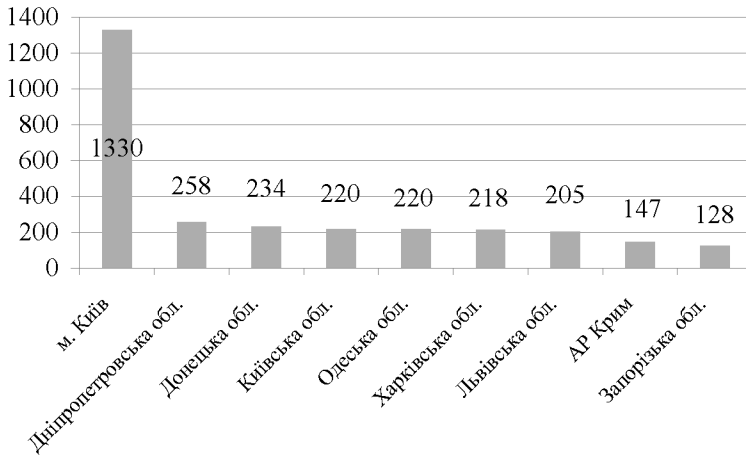

Рисунок 3 – а) структура підприємств юридичних осіб за типами (КВЕД); б) структура товарообороту за типами підприємств (КВЕД) (на початок 2008 р.)

Проблематичність аналізу ресторанного господарства полягає у складності обліку діяльності його закладів. Так, до складу підприємств – юридичних осіб відносяться підприємства, основним видом діяльності яких за класифікатором видів економічної діяльності є ресторанне господарство. На початок 2008 року кількість таких підприємств налічувалася 4468 од., що пояснюється високим рівнем ризику займатись у сучасних умовах одним видом діяльності, який залежить від багатьох чинників, вимагає значних витрат на створення, забезпечення поточної діяльності та розвитку. Вважаємо, що аналіз змін товарообороту ресторанного господарства та його структури доцільно проводити у розрізі підприємств основним видом економічної діяльності яких є – «Ресторанне господарство». Це дозволить встановити наскільки ефективним є саме цей вид діяльності. Так, в Україні на початок 2008 року за КВЕД функціонувало 615 ресторанів; 2779 кафе; 618 – барів; 456 – їдальень та підприємств з постачання готової їжі. Аналізуючи ефектив-

ність діяльності підприємств ресторанного господарства різних типів (рис. 2), відмітимо, що ресторани, займаючи 14% мережі забезпечують 25% товарообороту; кафе з питомою вагою 62% забезпечують 48% обсягу товарообороту; бари (їх частка становить 14%) – до загального результату додають 4% товарообороту; їдальні та заклади з постачання готової їжі, займаючи 10% у загальній кількості підприємств, забезпечують 23% обсягу товарообороту.

Щодо тенденцій зростання товарообороту підприємств-юридичних осіб (КВЕД) за регіонами України, відмітимо, що, у зв'язку з вищезазначеними обставинами за всіма областями та м. Київ та Севастополь, крім Чернівецької області, є стійкими до зростання абсолютних значень. Лідерами за показником товарообороту ресторанного господарства є (рис. 4): 1 місце – м. Київ; 2 місце – Дніпропетровська обл.; 3 місце – Донецька обл.; 4 місце – Київська обл.; 5 місце – Одеська обл.; 6 місце – Харківська обл.; 7 місце – Львівська обл.; 8 місце – АР Крим; 9 місце – Запорізька область.

Рисунок 4 – Структура роздрібного товарообороту ресторанного господарства по регіонах за даними 2007 року (за КВЕД)

Висновки. Результати аналізу передкризового стану та тенденцій розвитку ресторанного господарства за даними Державного комітету статистики України та перші висновки експертів та керівників підприємств ресторанного господарства за результатами роботи в умовах фінансової та економічної кризи, дозволили зробити наступні про-

гнози щодо структурних змін мережі ресторанного господарства України:

– тенденція скорочення кількості об'єктів – юридичних осіб збережеться, темпи скорочення мережі значно зростуть у порівнянні з попередніми показниками;

– структура мережі ресторанного господарства – юридичних осіб за типами підприємств в цілому кардинально не зміниться але питома вага ресторанів та барів зменшиться. Ресторани будуть змінювати свої ринкові позиції, більше орієнтуючись на середній цінний сегмент. Кафе, їдальні та заклади з постачання готової їжі збережуть досягнуті відносні показники;

– відповідно до зменшення кількості підприємств – юридичних осіб кількість місць в них також скоротиться, порушивши сталість показників забезпеченості населення об'єктами ресторанного господарства та місцями в них;

– мережа ресторанного господарства фізичних осіб – підприємців вперше за останні роки почне скорочуватись за рахунок ресторанів і барів;

– мережа підприємств ресторанного господарства – юридичних осіб (за КВЕД) також буде скорочуватись за рахунок диверсифікації підприємств або виходу з ринку;

– показники товарообороту підприємств ресторанного господарства у середньому знизяться на 35...40%;

– конкуренція у сфері ресторанного господарства значно зросте, підприємства будуть формувати власні конкурентні переваги за рахунок цінних та нецінних чинників.

Список літератури

1. Роздрібна торгівля України у 2007 році [Текст]: [стат. зб.] / Державний комітет статистики України. – К., 2008. – 203 с.

2. П'ятницька Г. Т. Ресторанне господарство України: ринкові трансформації, інноваційний розвиток, структурна переорієнтація [Текст]: монографія / Г. Т. П'ятницька. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 465 с.

3. Інтернет-сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© Т.П. Іванова, 2009.